

สอนโดย
ครูสำเร็จ เทียงติฤทธิ
กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะ
โรงเรียนนาเชือกพิทยาสรรค์
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับดนตรีไทย

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. นำดนตรีไปประยุกต์ใช้ในงานอื่นๆ ได้
๒. วิเคราะห์สถานะทางสังคมของนักดนตรีในวัฒนธรรมต่างๆ ได้

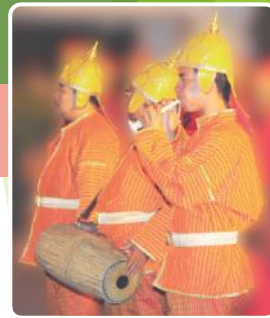
สามารถพิจารณาได้จากบทเพลงที่นักประพันธ์เพลงประพันธ์ขึ้น มีท่วงทำนองตามโครงสร้างของระบบเสียง เนื้อร้องที่ร้อยเรียงกันอย่างสละสลวย นักดนตรีถ่ายทอดบทเพลงโดยใช้วิธีบรรเลงเครื่องดนตรีที่หลากหลาย มีวิธีขับร้องกลมกลืนกัน และเครื่องดนตรีที่มีรูปแบบเฉพาะสวยงามได้สัดส่วน

คุณค่าและความงามของดนตรีไทยที่ปรากฏอยู่ในกิจกรรมทางสังคมไทย

คุณค่าและความงามของ
ดนตรีไทยที่เกี่ยวกับพระราชพิธี

เช่น วงปี่พาทย์ ใช้บรรเลงในงานที่พระมหากษัตริย์เสด็จทรงบำเพ็ญพระราชกุศล วงกลองแขก ใช้บรรเลงในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค เป็นต้น

วงปี่ในกลองชนะ เป็นเครื่องดนตรีไทยที่ใช้บรรเลงในงานพระราชพิธีเกี่ยวกับพระบรมศพและพระศพ

คุณค่าและความงามของ
ดนตรีไทยที่เกี่ยวกับศาสนา

เช่น วงปี่พาทย์ ใช้บรรเลงในงานเทศน์มหาชาติทรงเครื่อง วงกลองยาว หรือวงแตรวง ใช้บรรเลงในงานอุปสมบท เป็นต้น

วงปี่พาทย์มอญ เป็นการนำเครื่องดนตรีมอญมาประสมกับวงปี่พาทย์ไม้แข็ง นิยมใช้บรรเลงในทุกโอกาส ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล

คุณค่าและความงามของ
ดนตรีไทยที่เกี่ยวกับกิจกรรมทั่วไป

เช่น วงมโหรี วงเครื่องสาย ใช้บรรเลงในงาน งานมงคลสมรส วงปี่พาทย์ ใช้บรรเลงประกอบการแสดงโขน ละคร ลิ ฯลฯ เป็นต้น

คุณค่าและความงามของดนตรีไทยที่แสดงออกถึงวัฒนธรรมของไทย

ด้านรูปธรรม

ใช้หลักการในการเลือกเครื่องดนตรีแต่ละประเภทให้มีความสอดคล้องกลมกลืนกัน เพื่อประสมเป็นวงดนตรี การใช้ทำนองเพลงไทยที่เหมาะสมกับงาน คำร้องที่มาจากบทร้อยกรองของวรรณคดีหรือประพันธ์ขึ้นเป็นการเฉพาะกิจในกิจกรรมนั้นๆ

การฟังการบรรเลงดนตรีไทยอย่างตั้งใจ จะทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์และความรู้สึกที่หลากหลาย ทั้งสนุกสนาน เพลิดเพลิน หรือโศกเศร้า

ด้านนามธรรม

รสของเพลงที่เป็นผลมาจากทำนองเพลงที่เกิดจากการบรรเลง จนก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึกว่า เพลงนั้นมีความไพเราะ โศกเศร้า ฯลฯ เรื่องของอารมณ์และความรู้สึกจัดเป็นนามธรรมที่บ่งบอกถึงคุณค่าและความงามของดนตรีไทยได้อย่างชัดเจน

การเข้าถึงคุณค่าและความงามของดนตรีไทย

การศึกษาทำความเข้าใจเรื่องราวและ
เนื้อหาสาระต่างๆ ของดนตรีไทย

การฟังเพลงไทยด้วยความตั้งใจ

การนำดนตรีไทยไปร่วมแสดงในงานต่างๆ เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเผยแพร่ดนตรีไทยให้ขยายกว้างออกไป

การทำความเข้าใจความหมาย
ของศัพท์สังคีต

การขับร้อง หรือบรรเลงเครื่องดนตรีไทย
ให้เป็นอย่างน้อย ๑ ชนิด

๑. ดนตรีกับการพัฒนามนุษย์

การพัฒนามนุษย์มี ๒ ส่วน คือ

- การพัฒนาทางกายภาพ
- การพัฒนาทางด้านจิตใจและอารมณ์

เพื่อนำไปสู่สุนทรียภาพ และการเห็นคุณค่าของชีวิต

ทางการแพทย์พบว่า ดนตรีมีส่วนในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ จึงมีการส่งเสริมให้มารดาที่ตั้งครรภ์ฟังเพลงที่ชวนให้เกิดความเพลิดเพลิน โดยเปิดเพลงด้วยจังหวะเบาๆ และเพิ่มทำนองเพลงด้วยจังหวะที่ ตามระยะการเจริญเติบโตของทารกจนกระทั่งถึงวันคลอด

๒. ดนตรีไทยกับการผ่อนคลาย

มีวัตถุประสงค์ในการใช้ ๓ ประการ คือ

- ประกอบพิธีกรรม
- ประกอบการแสดง
- บรรเลงในโอกาสต่างๆ ไป

การฟังเพลงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยผ่อนคลายความเครียดจากการเรียน การทำงาน หรือจากปัญหาความวุ่นวายต่างๆ ดนตรีจึงมีส่วนสำคัญในการปรับปรุงจิตใจให้รู้สึกเป็นสุข

การเล่นดนตรีร่วมกัน นอกจากจะทำให้เกิดความสนุกสนานแล้ว ยังเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และเสริมสร้างความสามัคคีอีกด้วย

๓. ดนตรีกับการบำบัด

การแพทย์

แพทย์จะให้ผู้ป่วยเล่นดนตรี เพื่อช่วยให้การเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อเกิดการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ผู้ป่วยเองก็เพลินเพลินในการเล่นดนตรี หรือใช้วิธีการรักษาเพื่อฟื้นฟูจิตใจผู้ป่วยด้วยการฟังเพลง หรือเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีต่างๆ เป็นการฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ป่วยให้ผ่อนคลายและเป็นผลดีต่อการรักษา

หุ่นจำลองพิธีรำผีฟ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพิธีกรรมที่ใช้ดนตรีในการบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

ชุมชน

มีการนำดนตรีไปใช้ในการรักษาผู้ป่วยทางจิตใจ โดยใช้ร่างทรงของผู้ทำพิธีและมีเครื่องประกอบพิธีกรรมต่างๆ นักดนตรีบรรเลงดนตรี ชับร้อง และทำจังหวะ มีการอัญเชิญวิญญาณของเทพเจ้า หรือบรรพชนเข้าสู่ร่างทรง เพื่อซักถามอาการเจ็บป่วย แสดงการรักษา หรือบอกสรรพคุณยา เมื่อผ่านพิธีกรรมดังกล่าวแล้ว ผู้ป่วยจะเกิดความรู้สึกผ่อนคลาย มีกำลังใจ เมื่อจิตใจรับรู้ถึงการผ่านการบำบัด ก็จะเชื่อว่าตนหายเจ็บป่วย อาการทางกายก็เกิดผลดีตามไปด้วย

๔. ดนตรีกับการศึกษา

ในหลายสังคมและวัฒนธรรมถือว่าดนตรีเป็นวิชาของชนชั้นสูงและนักปราชญ์ราชบัณฑิตดนตรีบางประเภทได้รับการพัฒนาไปตามภูมิปัญญาของนักปราชญ์ทางดนตรี ซึ่งการเรียนการสอนดนตรีของไทยมีทั้งดนตรีไทย ดนตรีพื้นบ้าน และดนตรีสากลโดยมีการศึกษาทั้งภาคปฏิบัติและภาคทฤษฎี

- ระดับมัธยมศึกษา มีการจัดการเรียนการสอนที่โรงเรียนมัธยมสังคีตวิทยา วิทยาลัยนาฏศิลป์ ๑๒ แห่ง ทั่วประเทศ หลักสูตรศิลปินของวิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล หลักสูตรดนตรีระดับมัธยมศึกษาของมหาวิทยาลัยพายัพ และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- ระดับอุดมศึกษา ตั้งแต่ระดับปริญญาตรีถึงปริญญาโท มีการเปิดสอนในมหาวิทยาลัยต่างๆ ทั่วประเทศ เช่น

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น	มหาวิทยาลัยทักษิณ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล	มหาวิทยาลัยนเรศวร
มหาวิทยาลัยบูรพา	มหาวิทยาลัยพายัพ
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	มหาวิทยาลัยมหิดล
มหาวิทยาลัยรังสิต	มหาวิทยาลัยราชภัฏ (บางแห่ง)
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	ประสานมิตร มหาวิทยาลัยศิลปากร
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เป็นต้น	

วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีการจัดการเรียนการสอนเกี่ยวกับดนตรีไทย ดนตรีพื้นบ้าน และดนตรีสากลโดยตรง

๕. ดนตรีกับการโฆษณาและประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์การแสดงและการบรรเลงดนตรีไทย
มีการทำแผ่นป้ายโฆษณาและประชาสัมพันธ์ประกอบ

มีการเลือกสรรดนตรีและบทเพลงที่มีความโดดเด่น มา
สร้างความน่าสนใจให้แก่ผู้บริโภค นอกจากนี้ ตาม
สถานการณ์ต่างๆ เช่น สถานีรถไฟ ห้างสรรพสินค้า
โรงแรม สถานที่ บริการต่างๆ เป็นต้น ได้มีการนำดนตรี
และบทเพลงมาใช้เป็นเครื่องจูงใจผู้คน ซึ่งมีทั้งที่มีทำนอง
สั้นๆ หรือใช้เพลงสร้างบรรยากาศให้ผู้ฟังเกิดความสนใจ
และมีความสุขไปพร้อมๆกัน

ดนตรีกับธุรกิจ

การผลิตซีดี (CD) และดีวีดี (DVD) ดนตรีไทย

มีทั้งภาพเคลื่อนไหวและเฉพาะเสียงเพลง
ธุรกิจ ในลักษณะนี้ปัจจุบันนอกจากจะ
จำหน่ายภายในประเทศแล้ว ยังมีการส่งไป
จำหน่ายยังต่างประเทศอีกด้วย

นักวิชาการดนตรี ครูดนตรี และการผลิตผลงานวิชาการ

เกิดเอกสาร ตำราดนตรี วารสารดนตรี
โรงเรียนสอนดนตรีของเอกชน ฯลฯ ซึ่ง
นับเป็นแนวทางหนึ่งในการเผยแพร่ความรู้
ทางดนตรีไปยังผู้สนใจได้ใกล้ชิดมากขึ้น

วงดนตรีรับจ้าง บรรเลงดนตรีในงานต่างๆ

การรวบรวมศิลปินดนตรีและ
นักร้อง มีการฝึกซ้อมเพื่อพัฒนาคุณภาพงาน
ดนตรีให้เป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียง เพื่อให้
เป็นอาชีพที่มั่นคง และสามารถสร้างความสุข
ให้กับผู้ชมได้

โรงเรียนดนตรีเอกชน

เป็นกิจกรรมที่ได้รับความสนใจจากเยาวชน
เพราะเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
ถ้าผู้ใดมีความสามารถทางดนตรีมาก
ก็สามารถนำไปประกอบอาชีพได้อีกด้วย

การผลิตเครื่องดนตรีไทย

การดำเนินธุรกิจด้านนี้ต้องใช้การลงทุนสูง จึง
ต้องมีการวางแผนการตลาด
ศึกษาแหล่งจำหน่าย แหล่งบริโภคสินค้า
และส่วนประกอบอื่นๆที่จำเป็น
ควบคู่กันไปด้วย

ธุรกิจการจำหน่ายเครื่องดนตรี

เป็นอาชีพที่ได้รับความสนใจอาชีพหนึ่ง หากผู้
ประกอบธุรกิจมีความรู้ ความสามารถทาง
ดนตรี ย่อมเป็นต้นทุนและจุดประชาสัมพันธ์
สินค้าที่ดี และเป็นการเสริมให้การค้าขาย
เจริญก้าวหน้าอีกด้วย

เพลงบรรเลง เพลงที่ใช้เครื่องดนตรีบรรเลงล้วนๆ มีแต่ทำนอง ไม่มีการขับร้องประกอบ เช่น

- เพลงโหมโรง
- เพลงหน้าพาทย์
- เพลงเรื่อง
- เพลงหางเครื่อง
- เพลงเดี่ยว

เพลงขับร้อง หมายถึง เพลงที่นิยมนำมาขับร้องประกอบการบรรเลงดนตรี กล่าวคือ ร้องแล้วมีดนตรีรับ หรือร้องคลอไปกับดนตรี เช่น

- เพลงเถา
- เพลงตับ
- เพลงใหญ่
- เพลงเกร็ด

การจำแนกเพลงไทยออกตามกิจกรรม หรือสถานการณ์ต่างๆ สามารถสรุปได้ ดังนี้

เพลงในพระราชพิธี

เพลงที่ใช้บรรเลงต้องดำเนินไปตามระเบียบ การใช้เพลง เช่น งานทอดผ้าพระกฐิน หรืองานที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา วงดนตรีจะบรรเลงเพลงสาธุการ เพลงกราวโน และเพลงเรื่อง หากเป็นงานจรตพระนั่งศีลแรกนาขวัญ จะบรรเลงเพลงพญาเดิน เป็นต้น

เพลงประกอบการแสดง

วงดนตรีจะบรรเลงเพลงให้สอดคล้องกับบทที่กำหนดไว้ หรืออาจบรรเลงรับ - ส่งตัวแสดงตามบทบาท ซึ่งเพลงประกอบการแสดง สามารถจำแนกออกเป็น ๒ ประเภท คือ

เพลงในงานมงคล

เพลงที่ใช้บรรเลงจะต้องเลือกให้เหมาะสมกับงาน เช่น งานที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญเลี้ยงพระ มีการสวดมนต์เย็น - ฉันทเช้า กลุ่มเพลงที่ใช้จะประกอบไปด้วยเพลงชุดโหมโรงเย็น เพลงชุดโหมโรงเช้า เพลงพระฉันท งานทำขวัญบวชนาค เพลงที่ใช้ นอกจากเพลงชุดโหมโรงเย็นแล้ว ขณะอาบน้ำนาค จะใช้เพลงลงสรอง เมื่อเข้าสู่พิธีทำขวัญนาค จะใช้เพลงในชุดทำขวัญ หรือดับเวียนเทียน งานที่เกี่ยวข้องกับฤกษ์ยามใช้เพลงเพิ่มเติมในส่วนของฤกษ์ เช่น เพลงมหาฤกษ์ เพลงมหาชัย เป็นต้น

เพลงหน้าพาทย์ ใช้บรรเลงประกอบกิริยาสมมติของตัวละคร

เพลงตามบทบาทและสถานการณ์ ใช้บรรเลงประกอบอากัปกิริยาในช่วงการดำเนินเนื้อเรื่อง ซึ่งจะบรรยายถึงสถานที่ เหตุการณ์ รูปร่าง ลักษณะ อารมณ์ ความรู้สึกของตัวละคร รวมถึงความเป็นมาของเนื้อเรื่องด้วย

เพลงในงานอวมงคล

เพลงที่ใช้บรรเลงจะแตกต่างกันไปตามลักษณะของวงดนตรีที่นำมาบรรเลง เช่น วงบัวลอยจะบรรเลงเพลงบัวลอย เพลงนางหน่าย เพลงไฟซุม เพลงแรงกระพือปึก เพลงกาจับปากโลง เพลงนางหงส์ หากเป็นวงปี่พาทย์มอญจะบรรเลงเพลงเชิญศพ เพลงนกศพ เพลงประจำวัด เพลงประจำบ้าน เป็นต้น

ตัวอย่างคำศัพท์	ความหมาย
กวาด	วิธีการบรรเลงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีที่บรรเลงทำนอง เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก เป็นต้น โดยใช้ไม้ตีลากกวาดไปที่ลูกระนาด หรือลูกฆ้อง จากลูกที่มีเสียงต่ำไปหาเสียงสูง หรือจากเสียงสูงลงมาหาเสียงต่ำ เพื่อให้เกิดเสียงดังยาวต่อเนื่องและตรงกับจังหวะของเพลง
คลอ	การบรรเลงไปพร้อมๆ กับการขับร้อง โดยผู้บรรเลงต้องบรรเลงเครื่องดนตรีให้ทำนองและเสียงตรงกับผู้ขับร้อง เช่น การสีซอสامสายคลอร้อง เป็นต้น
จน	คำว่า “จน” ในทางดนตรีเกิดขึ้นเมื่อศิลปินใช้ปฏิภาณต่อสู้กันด้วยวิชาดนตรี ฝ่ายที่ทำไม่ได้ หรือกล้อมแกล้มบรรเลงขับร้องไม่แนบเนียน ถือว่า “จน” เช่น นักดนตรีขึ้นต้นบรรเลงเพลงแล้วส่งทำนองให้นักร้อง นักร้องขับร้องรับไม่ได้ แสดงว่านักร้อง “จน” เป็นต้น
ลูกล้อ - ลูกขัด	วิธีการบรรเลงทำนองอย่างหนึ่งด้วยการแบ่งช่วงบรรเลงของเครื่องดนตรี ๒ พวง ด้วยวรรค หรือประโยคของทำนองที่มีความสั้น - ยาวตามทำนองของเพลงนั้นๆ ดังนี้ <ul style="list-style-type: none"> • เมื่อเครื่องดนตรีพวกแรกบรรเลงก่อน จากนั้นพวกหลังจึงบรรเลงต่อด้วยทำนองเหมือนกัน เรียกว่า “ลูกล้อ” • เมื่อเครื่องดนตรีพวกแรกบรรเลงก่อน จากนั้นพวกหลังจึงบรรเลงต่อด้วยทำนองแตกต่างกัน เรียกว่า “ลูกขัด”

นายสำราญ เกิดผล

ประวัติและผลงานสังคีตกวีไทย

- เกิดเมื่อวันที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐
ตำบลบ้านใหม่ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- เป็นนักระนาดเอก นักแต่งเพลงไทยที่มีความรู้และประสบการณ์สูงมากท่านหนึ่งของวงการดนตรีไทย
- ได้รับมอบเป็นครูผู้ประกอบพิธีไหว้ครูจากนายอาจ สุนทร และเป็นผู้อำนวยการโครงการสอนดนตรีให้แก่เยาวชนประจำศูนย์ ส่งเสริมและเผยแพร่ดนตรีไทยในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
- เป็นผู้สืบทอดดนตรีไทยจากบรรพบุรุษ คือ วงดนตรีบ้านใหม่ทางกระเบน ต่อมาได้รับพระราชทานชื่อจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ว่า “บ้านพาทย์รัตน์”
- ผลงานทางดนตรี เช่น เพลงโหมโรงอุ่งทอง เพลงตระนาง เพลงขวางคลอง ๓ ชั้น เพลงกระบอกเงินเถา เพลงระบำนกแก้ว เพลงจีนเก็บบุปผาเถา เป็นต้น

นายเฉลิม บัวทั้ง

ประวัติและผลงานสังคีตกวีไทย

- เกิดเมื่อวันที่ ๒๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๓ ที่จังหวัดนนทบุรี
- เป็นผู้ริเริ่มพัฒนาอังกะลุง จากเดิมที่อังกะลุงตัวหนึ่งมี ๒ กระจบอก โดยเพิ่มเป็น ๓ กระจบอก
- เข้ารับราชการหลายแห่ง เช่น เป็นนักดนตรีประจำกรมป่าพายุและไขนหลวง กรมศิลปากร กรมตำรวจ อาจารย์สอนดนตรีในสถาบันการศึกษาต่างๆ เป็นต้น
- พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้รับพระราชทานโล่เกียรติยศ “**นักดนตรีไทยตัวอย่าง**” จากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
- ได้รับรางวัลชนะเลิศ “รางวัลพิณทอง” ของธนาคารกสิกรไทย จากการแต่งเพลงปี่นนครเศภาเข้าประกวด
- พ.ศ. ๒๕๒๙ ได้รับการเชิดชูเกียรติเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย)
- ผลงานทางด้านดนตรี เช่น เพลงโหมโรงจามจู้ เพลงโหมโรงรามาริบัติ เพลงขอมใหญ่เถา เพลงเขมรพายเรือเถา เพลงสินวลเถา เป็นต้น

